

การพัฒนากลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาโดย
ใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน

Research and Development on Buddhist-Oriented Mechanism of Intellectual
and Moral Enhancement Using Academic Services as a Foundation

สุพจน์ แก้วไพฑูรย์*

Supot Kaewpaitoon

วิทยาลัยสงฆ์แพร่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phrae Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

*Corresponding Author Email: supot_toon@yahoo.com

(Received: Feb 11, 2026; Revised: Feb 26, 2026; Accepted: Mar 3, 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน 2) พัฒนากลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน และ 3) ประเมินผลสัมฤทธิ์และเสนอแนวทางการพัฒนากลไกในการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ได้แก่การวิจัยเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 160 รูป/คน และการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 69 รูป/คน เครื่องมือที่ใช้ในเก็บรวบรวมข้อมูลได้แก่ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า

1. กลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับความคิดเห็น พบว่า ด้านภาพลักษณ์และแรงจูงใจ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านงบประมาณและทรัพยากร อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านบุคลากร อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านนโยบายและการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมาก มาก และด้านผลลัพธ์และความต่อเนื่องของโครงการ อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

2. การบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีความโดดเด่นด้านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน คณะสงฆ์ และหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงการพัฒนาชุมชนต้นแบบผ่านกิจกรรมปฏิบัติธรรม การอบรมเยาวชน และการเผยแผ่หลักธรรมในชีวิตประจำวัน โดยมีการนำแนวคิดพุทธนวัตกรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนและเสริมภาพลักษณ์มหาวิทยาลัย สะท้อนศักยภาพ

การพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยเชิงพุทธเพื่อสังคม อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านการสำรวจความต้องการของชุมชนอย่างเป็นระบบและการพึ่งพางบประมาณจากมหาวิทยาลัยเป็นหลัก ซึ่งอาจกระทบต่อความต่อเนื่องของโครงการในระยะยาว แต่โดยรวมกิจกรรมช่วยเสริมสร้างศักยภาพผู้นำ คุณธรรม จริยธรรม สันติสุข และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

3. ประเมินผลสัมฤทธิ์และเสนอแนวทางการพัฒนากลไกในการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับความคิดเห็น พบว่า ประสิทธิภาพของกระบวนการพัฒนา อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ การมีส่วนร่วมในกระบวนการบริการวิชาการที่ใช้หลักพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก และ การรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: กลไก; การเสริมสร้างปัญญา; การเสริมสร้างคุณธรรม; หลักพระพุทธศาสนา

Abstract

This research aims to 1) study the mechanism for enhancing wisdom and morality according to Buddhist principles using academic service as a base, 2) develop the mechanism for enhancing wisdom and morality according to Buddhist principles using academic service as a base, and 3) evaluate the achievement and propose guidelines for developing the mechanism for enhancing wisdom and morality according to Buddhist principles using academic service as a base. A mixed-methods research approach was employed. The quantitative data were collected from 160 key informants, while qualitative data were gathered from 69 key informants, including Buddhist monks and laypersons. The research instruments included questionnaires and in-depth interviews. Data analysis involved calculating frequency, percentage, mean, standard deviation, and content analysis.

The research findings were as follows:

1. The mechanism for enhancing wisdom and morality according to Buddhist principles using academic service as a base was overall at a high level. In particular, the aspect of image and motivation had the highest mean value, followed by budget and resources, community and network partnership participation, personnel, policy and management, and project outcomes and sustainability, respectively.

2. The academic service of Mahachulalongkornrajavidyalaya University is distinguished by its creation of collaborative networks with communities, the monastic community, and public sector agencies, including the development of model communities through meditation

activities, youth training, and the dissemination of Buddhist principles in daily life. The application of Buddhist innovation concepts to elevate community products and enhance the university's image reflects its potential to develop as a socially engaged Buddhist university. However, limitations were found regarding the systematic assessment of community needs and a primary reliance on university funding, which may impact the long-term sustainability of projects. Overall, the activities concretely helped enhance leadership potential, morality, ethics, peaceful coexistence, and the preservation of local arts and culture.

3. The evaluation of achievements and proposed guidelines for developing the mechanism to enhance wisdom and morality according to Buddhist principles, using academic service as a base, in total, was at a high level. In particular, the aspect of development process had the highest mean value, followed by the outcomes from participation in the development process, participation in the academic service process utilizing Buddhist principles, and awareness and understanding of Buddhist principles.

Keywords: Mechanism; Intellectual Enhancement; Moral Enhancement; Buddhist-Oriented

บทนำ

การบริการวิชาการแก่สังคม หมายถึง กิจกรรมหรือโครงการให้บริการแก่สังคม ภายนอกสถาบันการศึกษา หรือเป็นการบริการที่จัดในสถาบันการศึกษาโดยมีบุคคลภายนอกเข้ามาใช้บริการ (การให้บริการวิชาการ) หมายถึง การที่สถานศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งอยู่ในฐานะที่เป็นที่พึ่งของชุมชนหรือสังคม (มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2564: 6) เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการหรือทำหน้าที่ใดที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชน ในด้านวิชาการหรือการพัฒนาความรู้ ตลอดจนความเข้มแข็งประเทศชาติและนานาชาติ การบริการทางวิชาการแก่สังคม ถือเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของสถาบันอุดมศึกษา สถาบันพึงให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในรูปแบบต่างๆ ตามความถนัดและในด้านที่สถาบันมีความเชี่ยวชาญ การให้บริการทางวิชาการอาจให้เปล่าโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายหรืออาจคิดค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสม โดยให้บริการทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน หน่วยงานอิสระ หน่วยงานสาธารณะ ชุมชนและสังคม โดยกว้าง รูปแบบการให้บริการทางวิชาการมีความหลากหลาย เช่น การอนุญาตให้ใช้ประโยชน์ทรัพยากรของสถาบัน เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการให้คำปรึกษา ให้การอบรม จัดประชุมหรือ สัมมนาวิชาการทำงานวิจัย เพื่อตอบคำถามต่างๆ หรือเพื่อชี้แนะสังคม การให้บริการทางวิชาการ นอกจากเป็นการทำประโยชน์ให้สังคมแล้ว สถาบันยังได้รับประโยชน์ในด้านต่างๆ คือ เพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ของอาจารย์นำมาสู่การพัฒนาหลักสูตร มีการบูรณาการเพื่อใช้ประโยชน์ทางด้านการจัดการเรียนการสอน และการวิจัยพัฒนา ตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ สร้างเครือข่าย กับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งงานของนักศึกษาและเป็นการสร้างรายได้ของสถาบันจากการให้บริการทางวิชาการด้วย

สำหรับแนวปฏิบัติเพื่อให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานด้านการบริการวิชาการนั้น มีกระบวนการในการปฏิบัติ คือ 1) มีระบบและกลไกการบริการทางวิชาการแก่สังคม และดำเนินการตามระบบที่กำหนดมีการวางแผนงาน ขั้ตอน และหลักเกณฑ์ของการให้บริการวิชาการด้านต่างๆ ที่สัมพันธ์กับพันธกิจของสถาบัน มีนโยบายส่งเสริม สนับสนุนและจูงใจให้อาจารย์ บุคคลทุกระดับมีความพร้อมทั้งในด้านความรู้ ความเชี่ยวชาญ เวลาและจิตแห่งบริการ (Service mind) ในการให้บริการวิชาการแก่หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกสถาบัน กำหนดภาระงานของอาจารย์และบุคลากรให้ชัดเจน โดยมีระบบการเทียบเคียงและทดแทนระหว่างภาระงานด้านต่างๆ ซึ่งเป็นการสร้างแรงจูงใจให้บุคลากรสนใจ ในการให้บริการวิชาการแก่ชุมชน สังคม ตามความถนัดและจุดเน้นของสถาบัน ในการให้บริการทางวิชาการนี้ ควรมีการวางแผน ตรวจสอบ ติดตาม ประเมิน เพื่อนำไปสู่การปรับปรุงคุณภาพของการให้บริการอย่างสม่ำเสมอ เพื่อบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ 2) มีการบูรณาการงานบริการทางวิชาการแก่สังคมกับการเรียนการสอน มีการบูรณาการงานบริการทางวิชาการกับกระบวนการจัดการเรียนการสอนและการปฏิบัติงานประจำด้านอื่นๆ ของอาจารย์และบุคลากร เช่น การกำหนดให้นักศึกษานำความรู้ไปจัดทำเป็นโครงการหรือกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน 3) มีการบูรณาการงานบริการทางวิชาการแก่สังคมกับการวิจัยมีการบูรณาการงานบริการทางวิชาการกับการวิจัยอย่างเป็นระบบ เช่น 1) มีการนำผลการวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์จริงที่ตอบสนองความต้องการของทุกภาคส่วนในทุกระดับและ 2) นำความรู้ ประสบการณ์ จากการให้บริการกลับมาพัฒนาต่อยอดไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ผ่านกระบวนการวิจัย เป็นต้น 4) มีการประเมินผลความสำเร็จของการบูรณาการงานบริการทางวิชาการแก่สังคมกับการเรียนการสอนและการวิจัยจัดให้มีระบบติดตาม ประเมินผลความสำเร็จของการบูรณาการงานบริการทางวิชาการแก่สังคมกับการเรียนการสอนและการวิจัย โดยให้มีส่วนร่วมของผู้ให้บริการ ผู้รับบริการ และนักศึกษา ซึ่งเป็นทั้งผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ทั้งในระดับแผนการดำเนินงาน เป้าหมายของสถาบัน ความร่วมมือร่วมใจของบุคลากร คุณภาพของบุคลากร คุณภาพของการให้บริการที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง และเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่สถาบันกำหนดไว้ และ 5) มีการนำผลการประเมินไปปรับปรุงการบูรณาการงานบริการทางวิชาการแก่สังคมกับการเรียนการสอนและการวิจัย สถาบันนำผลการประเมินไปพัฒนาแผน พัฒนาระบบและผลสัมฤทธิ์ที่ได้อย่างสม่ำเสมอและเป็นรูปธรรม

จากแผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ให้เป็น "มหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม" หมายถึง การเป็นมหาวิทยาลัยที่ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ในการขับเคลื่อนพันธกิจเพื่อสร้างพุทธนวัตกรรมในการพัฒนาจิตใจ และสังคม ภายใต้พันธกิจ และกรอบยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี โดยมีความเชื่อมโยงกับแผนนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) สอดคล้องกับแผนพัฒนาการอุดมศึกษา สอดคล้องกับการจัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา กลุ่มที่ 4 กลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา โดยยังคงเป็นไปตามตามปรัชญา ปณิธาน ตลอดจนพันธกิจของมหาวิทยาลัย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2566) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 บริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาเพื่อส่งเสริม และสนับสนุน ชุมชน วัด ท้องถิ่น และสังคมสันติสุขโดยมุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายในสังคมเพื่อบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนา และ

ปรัชญาในพื้นที่ ทั้งในประเทศและต่างประเทศเพื่อสร้างชุมชนและสังคมสันติสุขภายใต้บริบทและความเข้มแข็งของแต่ละพื้นที่ โดยใช้การปฏิบัติศาสนกิจและการบริการสังคมของนิสิตเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการดำเนินงานในยุทธศาสตร์ เพื่อเป็นการ ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคมส่งเสริมให้บุคลากรและ นิสิต มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีจิตอาสา ความเจริญงอกงามทางสติปัญญาและคุณธรรม การมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ พัฒนาการบริการวิชาการที่เกิดจากประสบการณ์การปฏิบัติงานของบุคลากรและนิสิตร่วมกับภาคีเครือข่ายการบริการวิชาการในระดับชาติ ภูมิภาค และนานาชาติ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และพุทธนวัตกรรมในการแก้ปัญหาและเสริมสร้างสันติสุขและความมั่นคงของ ชุมชน วัด ท้องถิ่น และสังคม โดยใช้การปฏิบัติศาสนกิจและการบริการสังคมของนิสิต เป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนการดำเนินงานตามพันธกิจ เพื่อให้เกิดกระบวนการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมของนิสิต โดยใช้องค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาดังกล่าว

จากประเด็นและความสำคัญดังกล่าว การบริการวิชาการถือเป็นหนึ่งในพันธกิจที่สำคัญของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่จะส่งผลให้มหาวิทยาลัยได้ผลิตบัณฑิตที่มีความรู้หรือปัญญาและคุณธรรมออกไปรับใช้สังคมให้เกิดความสันติสุข โครงการบริการวิชาการจึงเป็นกลไกสำคัญของการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะโครงการวิปัสสนากรรมฐาน โครงการอบรมเยาวชนภาคฤดูร้อน โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน โครงการค่ายพุทธบุตรค่ายคุณธรรม โครงการพระธรรมจาริก โครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ฯลฯ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้กำหนดขึ้นนั้น ต่างเป็นการบริการวิชาการทั้งสิ้น ที่มุ่งเน้นในการบริการวิชาการด้านพระพุทธศาสนาแก่สังคม เพื่อเป็นการส่งเสริมให้บุคลากรและ นิสิต มีความตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีจิตอาสา มีความเจริญงอกงามทางสติปัญญาและคุณธรรม มีส่วนรวมในการคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ พัฒนาการบริการ รวมถึงถ่ายทอดองค์ความรู้และพุทธนวัตกรรมในการแก้ปัญหาและเสริมสร้างสันติสุขและความมั่นคงของ ชุมชน วัด ท้องถิ่น และสังคม โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน เพื่อขับเคลื่อนพัฒนามหาวิทยาลัยตามพันธกิจ ดังนั้น การศึกษาวิจัยเรื่อง กลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน จึงเป็นการวิจัยที่นำเอาองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาไปเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามพันธกิจของมหาวิทยาลัย ผลของการวิจัยดังกล่าว จะก่อให้เกิดการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนา ที่จะส่งผลให้บุคลากรและนิสิตได้ตระหนักถึงการสร้างสรรค์สังคมสันติสุขต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน
2. เพื่อพัฒนากลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน
3. เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์และเสนอแนวทางการพัฒนากลไกในการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการวิจัยและพัฒนา

การวิจัยและพัฒนาเป็นการวิจัยที่มุ่งค้นคว้า พัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาและตรวจสอบผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น เช่น อุปกรณ์ สื่อการเรียนการสอน คู่มือ แผนกิจกรรม หนังสือแบบเรียน รูปแบบ วิธีการ กระบวนการ เป็นต้น ในการวิจัยและพัฒนาเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่พัฒนาขึ้นโดยมีการนำไปทดลองใช้ แล้วแก้ไขข้อบกพร่อง ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนได้ผลิตภัณฑ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพ (กานดา พูนลาภทวี, 2554: 54) ซึ่งการวิจัยและพัฒนาเป็นกระบวนการวิจัยที่ใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบมุ่งพัฒนาทางเลือกหรือวิธีการใหม่ ๆ เพื่อใช้ในการยกระดับคุณภาพงานหรือคุณภาพชีวิตมีการพัฒนาต้นแบบนวัตกรรม (หมายถึงสื่อ/สิ่งประดิษฐ์ หรือวิธีการ) แล้วมีการทดลองใช้เพื่อตรวจสอบคุณภาพในเชิงประจักษ์ (พัคตร์ พิบูลย์และคณะ, 2552: 12) ทั้งนี้ นวัตกรรมที่นำมาทดลอง คือ ปฏิบัติการ (Treatment) หรือตัวแปรต้น โดยมี “ดัชนีชี้คุณภาพ” ในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเป็นตัวแปรตาม นอกจากนี้ การวิจัยและพัฒนาเป็นการนำวิธีวิจัยมาเป็นกระบวนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่บุคคลและหน่วยงานนั้นจัดให้มีขึ้น (รัตนะ บัวสนธ์, 2554: 94) ทั้งนี้เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่า ผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นนั้นสามารถที่จะนำไปใช้ได้จริงตรงตามวัตถุประสงค์ ซึ่งผลิตภัณฑ์ที่สร้างขึ้นนี้มีลักษณะหลากหลาย เช่น วัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์ สิ่งของแนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ ก็ได้ โดยการแสวงหาความรู้หรือความเข้าใจในแง่มุมใหม่ ๆ เกี่ยวกับผลผลิตกระบวนการและบริการที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ แล้วประยุกต์ความรู้ความเข้าใจที่ได้จากการแสวงหา ไปสร้างสรรค์หรือปรับปรุงให้เกิดผลผลิต กระบวนการและบริการใหม่ (องอาจ นัยพัฒน์, 2554: 232) กระบวนการแสวงหาความรู้หรือความเข้าใจในแง่มุมใหม่ ๆ เกี่ยวกับผลผลิตกระบวนการและการบริหารที่ดำเนินการอย่างเป็นระบบ แล้วประยุกต์ความรู้หรือความเข้าใจที่ได้จากการแสวงหา ไปสร้างสรรค์หรือปรับปรุงให้เกิดผลผลิตและกระบวนการแบบใหม่ขึ้น ซึ่งมีประสิทธิภาพและเป็นที่ต้องการของบุคคลหรือองค์การ

2. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างปัญญา

หลักการพื้นฐานของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาสังเคราะห์ออกมาเป็น “หลักจิตตปัญญา 7” หรือเรียกในชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า 7 C's ดังนี้ (ธนา นิลชัยโกวิท, 2551: 4-5)

1. หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) คือการเข้าสู่สภาวะจิตใจที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้แล้วสามารถนาจิตใจดังกล่าวไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญทั้งด้านพุทธิปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Intrapersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) หลักการนี้เป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาที่ผู้จัดกระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไขและกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งซึ่งเกี่ยวกับตนเองความสัมพันธ์และประสบการณ์ต่างๆที่สัมผัสโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบอ่อนคลายมีสมาธิและมีความตระหนักรู้

2. หลักความรักความเมตตา (Compassion) คือการสร้างบรรยากาศของความรักความเมตตา ความไว้วางใจความเข้าใจและการยอมรับรวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกันบนพื้นฐานของความเชื่อมั่นใน

ศักยภาพของความเป็นมนุษย์เน้นความสำคัญของความไว้วางใจการเปิดกว้างความรู้สึกลดภัยความจริงใจเห็นอกเห็นใจ (Empathy) และห่วงใย

3. หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) คือการบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิตและสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง

4. หลักการเผชิญความจริง (Confronting Reality) คือการเปิดโอกาสการสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญความเป็นจริงสองด้าน ได้แก่ 1) ความเป็นจริงในตนเองเช่นความคิดความรู้สึกที่ไม่รู้ตัวหลีกเลี่ยงหรือเก็บกดไว้ด้วยการส่งเสริมการสืบค้นและสัมผัสกับตัวตนของตนในแง่มุมต่างๆผ่านกิจกรรมและการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งโดยไม่หลีกเลี่ยงภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัยเปิดกว้างยอมรับและมีความรักความเมตตาทั้งต่อตนเองและต่อกัน 2) การเผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินของตนเช่นคนที่มีพื้นฐานต่างกันสภาพความเป็นจริงในชุมชนและสังคมที่กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ได้เผชิญกับความขัดแย้งที่เกิดจากความแตกต่าง

5. หลักความต่อเนื่อง (Continuity) ความต่อเนื่องของกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่มีความสำคัญกับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงมากเพราะการเปลี่ยนแปลงในขั้นพื้นฐานมักเกิดขึ้นจากประสบการณ์สะสมที่ช่วยสร้างเงื่อนไขภายในให้สุกงอมพร้อมที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน

6. หลักความมุ่งมั่น (Commitment) ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ได้รับรู้เข้ามาสู่ใจของตนเองและนำเอากระบวนการที่ได้รับกลับไปใช้ในชีวิตเพื่อการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนอย่างต่อเนื่อง

7. หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community) ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้คือความรู้สึกเป็นชุมชนร่วมกันที่เกื้อหนุนให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในของแต่ละคนรวมทั้งการจัดกระบวนการที่ก่อให้เกิดการมีเวลาใคร่ครวญตามลำพังและการใช้เวลาอยู่ร่วมกับผู้อื่น

3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณธรรม

การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม หมายถึง การทำให้ดีให้เจริญ โดยใช้หลักประพฤติปฏิบัติที่ก่อให้เกิดคุณงามความดี โดยการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ต้องยึดหลักประพฤติปฏิบัติที่ดีตั้งที่ได้กล่าวมาแล้ว และต้องมีกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับบริบทขององค์กร และประการสำคัญ คือ บุคลากรขององค์กร ตั้งแต่ระดับผู้บริหารระดับสูงไปจนถึงเจ้าหน้าที่คนสุดท้ายต้องมีความเข้าใจและยอมรับในบทบาทหน้าที่ของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ผู้บริหารต้องให้ความสำคัญ สนับสนุนและเป็นแบบอย่าง ผู้ให้การพัฒนาต้องมีความรู้ในหลักการเชิงทฤษฎี มีความเข้าใจในเชิงปฏิบัติ มีความศรัทธาในคุณงามความดี และลงมือทำด้วย “หัวใจ” ที่เต็มเปี่ยมด้วย “ความรัก” ผู้รับการพัฒนายต้องเข้าใจ ยอมรับพร้อมที่จะเข้าสู่การพัฒนาด้วยความสมัครใจ สำหรับกลยุทธ์การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมจะต้องดำเนินไปด้วยวิธีที่สร้างสรรค์ เรียบง่าย ไม่เพิ่มภาระงาน และค่อยเป็นค่อยไปในลักษณะการซึมซับเพื่อให้ฝังลึกในจิตใจ ทั้งนี้ ความผลสำเร็จในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมที่แท้จริงไม่ใช่เพียงแค่การบรรลุเป้าหมายตามที่คาดหวังไว้ แต่ต้องรักษาความมีคุณธรรม จริยธรรมให้คงอยู่และดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการบริการวิชาการ

การบริการทางวิชาการแก่สังคมเป็นหนึ่งในภารกิจหลักของหน่วยงานอุดมศึกษา หน่วยงานพึงให้บริการทางวิชาการแก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในรูปแบบต่าง ๆ ตามความถนัดและในด้านที่หน่วยงานมีความเชี่ยวชาญ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2553: 36) การให้บริการทางวิชาการอาจให้เปล่าโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายหรืออาจคิดค่าใช้จ่ายตามความเหมาะสม โดยให้บริการทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชนหน่วยงานอิสระ หน่วยงานสาธารณะ ชุมชน และสังคมโดยกว้าง (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2554: 38) รูปแบบการให้บริการทางวิชาการมีความหลากหลาย เช่น การอนุญาตใช้ประโยชน์ทรัพยากรของหน่วยงาน เป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ ให้คำปรึกษา ให้การอบรม จัดประชุมหรือสัมมนาวิชาการ ทำงานวิจัยเพื่อตอบคำถามต่างๆ หรือเพื่อชี้แนะสังคม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2554: 44- 46) การให้บริการทางวิชาการนอกจากเป็นการทำประโยชน์ให้สังคมแล้วหน่วยงานยังได้รับประโยชน์ในด้านต่างๆ คือ เพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ของอาจารย์อันจะนำมาสู่การพัฒนาหลักสูตร มีการบูรณาการเพื่อใช้ประโยชน์ทางด้านการจัดการเรียนการสอนและการวิจัย พัฒนาตำแหน่งทางวิชาการของอาจารย์ สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ ซึ่งเป็นแหล่งงานของนิสิตและเป็นการสร้างรายได้ของหน่วยงานจากการให้บริการทางวิชาการด้วย (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน), 2554: 38)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. รูปแบบการวิจัย

เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีของการวิจัย 2 ประเภท คือ การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) มุ่งเน้นการสำรวจปัญหาอุปสรรค ของการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบไปด้วย ผู้บริหาร นิสิตฝ่ายบรรพชิต นิสิตฝ่ายคฤหัสถ์และประชาชนทั่วไป เพื่อกำหนดแนวทางการกลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 ประชากร คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

2.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 160 รูป/คน ประกอบด้วย ผู้บริหาร จำนวน 10 รูป/คน นิสิต จำนวน 100 รูป/คน และประชาชนทั่วไป จำนวน 50 คน

2.3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประกอบไปด้วย รองอธิการบดี จำนวน 11 รูป ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ จำนวน 28 รูป ตัวแทนนิสิตฝ่ายบรรพชิต จำนวน 10 รูป ตัวแทนนิสิตฝ่ายคฤหัสถ์ จำนวน 10 รูป และประชาชนทั่วไป จำนวน 10 คน

3. เครื่องมือวิจัย

3.1 การสร้างเครื่องมือการวิจัย

1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือที่เกี่ยวข้องทั้ง แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ชุดปฏิบัติการวิจัย (Research Practice Set) และแบบประเมินโครงการ (Project List Form)

2) ร่างเครื่องมือทุกฉบับ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ชุดปฏิบัติการวิจัย (Research Practice Set) และแบบประเมินโครงการ (Project List Form) เพื่อให้เป็นต้นแบบการรวบรวมข้อมูลในพื้นที่

3) นำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความสอดคล้องตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการวิจัย

3.2 การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การตรวจสอบมาคำนวณหาค่าความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์หรือนิยาม (IOC: Item Objective Congruence Index) เกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกตามวัตถุประสงค์ที่มีคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ 0.50 ถึง 1.00 ซึ่งแสดงว่าจุดประสงค์นั้นวัดได้ครอบคลุมเนื้อหา หรือข้อสอบนั้นวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ และถ้าข้อใดได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่า 0.50 ต้องนำไปปรับปรุงแก้ไข เพราะว่ามี ความสอดคล้องกันต่ำ และปรับปรุงเครื่องมือการวิจัยตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อจัดทำแบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) ชุดปฏิบัติการวิจัย (Research Practice Set) และแบบประเมินโครงการ (Project List Form) โดยนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับประชากรที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน มาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามโดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach 'Alpha coefficient) พบว่า แบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.98

4. การเก็บรวบรวมข้อ

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 8 ระยะ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ 1 การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจและจัดสร้างการจัดสร้างเครื่องมือประกอบการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaires) แบบสัมภาษณ์ (Interview Form) ชุดปฏิบัติการวิจัย (Research Practice Set) และแบบประเมินโครงการ (Project List Form) การใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง

ระยะที่ 2 การลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อรวบรวมข้อมูลในเชิงกายภาพ โดยการทำจดหมายและประสานงานติดต่อเพื่อขออนุญาตทำวิจัยกับกลุ่มประชากรเป้าหมาย โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

ระยะที่ 3 เป็นการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการกับนิสิต ร่วมกับภาคีเครือข่ายเชิงปฏิบัติการเพื่อดำเนินโครงการ “การพัฒนากลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน” โดยใช้ชุดปฏิบัติการวิจัย (Research Practice Set) และแบบประเมินโครงการ (Project List Form)

ระยะที่ 4 การจัดพิมพ์เอกสารรายงานความก้าวหน้างานวิจัย เพื่อนำเสนอรายงานความก้าวหน้าแก่แหล่งทุนสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ เพื่อพัฒนาและปรับปรุงรายงานความก้าวหน้างานวิจัยและนำเครื่องมือการวิจัยไปทดสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ในการจัดทำฉบับสมบูรณ์

ระยะที่ 5 การสรุปองค์ความรู้ สรุปองค์ความรู้การวิจัยและพัฒนากลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ระยะที่ 6 การจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ วีดีโอ ผลงานวิจัย วีดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับ หนังสือสรุปองค์ความรู้ เว็บไซต์ และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อสารสนเทศ วารสารทางสังคมศาสตร์

ระยะที่ 7 จัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อรับรองงานวิจัย

ระยะที่ 8 การจัดทำบทความเผยแพร่ในระดับชาติ คณะผู้วิจัยจัดทำบทความวิจัยเพื่อลงตีพิมพ์ในวารสารระดับชาติ 3 เรื่อง เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้จากการวิจัยสู่สาธารณะต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณได้ทำการวิเคราะห์โดยคำนวณหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ คะแนนเฉลี่ย ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน เป็นรายข้อและรายด้าน และเฉลี่ยรวมทุกด้าน โดยมีเกณฑ์ในการพิจารณาค่าเฉลี่ยของคะแนน เพื่อให้เห็นระดับความคิดเห็นในแต่ละด้านโดยการเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีที่ได้กล่าวแล้ว เพื่อให้เห็นชุดความรู้ กระบวนการ และแนวทางการพัฒนาการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน

5.2 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพได้ทำการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับ วิเคราะห์และสังเคราะห์นโยบายภาครัฐ นโยบายคณะสงฆ์ และบริบทต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อการศึกษาและพัฒนาการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน

ผลการวิจัย

จากการศึกษานักวิจัยจึงนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า จากการศึกษาการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน ซึ่งผู้วิจัยสรุปผลจากแบบสอบถามในประเด็นเกี่ยวกับ

ปัญหาอุปสรรคของการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับความคิดเห็น พบว่า ด้านภาพลักษณ์และแรงจูงใจ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านงบประมาณและทรัพยากร อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านบุคลากร อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านนโยบายและการบริหารจัดการ อยู่ในระดับมาก มาก และด้านผลลัพธ์และความต่อเนื่องของโครงการ อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การศึกษาปัญหาอุปสรรคของการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยภาพรวม

การศึกษาปัญหาอุปสรรคของการบริการวิชาการของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย		ระดับความคิดเห็น			ลำดับ
		$\bar{x}$	S.D.	แปลค่า	
1	ด้านบุคลากร	4.19	0.78	มาก	4
2	ด้านงบประมาณและทรัพยากร	4.24	0.75	มาก	2
3	ด้านนโยบายและการบริหารจัดการ	4.14	0.76	มาก	5
4	ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย	4.20	0.76	มาก	3
5	ด้านผลลัพธ์และความต่อเนื่องของโครงการ	4.13	0.77	มาก	6
6	ด้านภาพลักษณ์และแรงจูงใจ	4.25	0.79	มาก	1
รวม		4.19	0.77	มาก	

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า การพัฒนากลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างรอบด้านที่เชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการ หลักธรรม และบริบทชีวิตจริงเข้าด้วยกัน กลไกสำคัญประกอบด้วย การจัดการกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการหลักพุทธธรรมกับศาสตร์สมัยใหม่ การส่งเสริมการปฏิบัติจริง การปลูกฝังคุณธรรมผ่านแบบอย่างที่ดี และการสร้างระบบสนับสนุนที่เอื้อต่อการเรียนรู้ หลักไตรสิกขาเป็นแก่นสำคัญในการพัฒนาโลก โดยมีศีลกำกับพฤติกรรม สมาธิพัฒนาจิตใจ และปัญญานำไปสู่ความเข้าใจตามความเป็นจริง การบริการวิชาการทำหน้าที่เป็นพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยและชุมชน ช่วยให้ผู้ใช้เข้าร่วมได้ฝึกคิด วิเคราะห์ ไคร่ครวญ และนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวัน การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างต่อเนื่องจะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิดและพฤติกรรมอย่างยั่งยืน กลไกที่เหมาะสมควรมีความชัดเจน เป็นระบบ ยืดหยุ่น และสอดคล้องกับอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย พร้อมมีระบบติดตามและประเมินผลที่ครอบคลุมทั้งด้านปัญญาและคุณธรรม ปัจจัยเกื้อหนุนสำคัญ ได้แก่ นโยบายที่ชัดเจน การสนับสนุนจากผู้บริหาร การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และเครือข่ายความร่วมมือ เมื่อดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จะช่วยยกระดับบทบาทของมหาวิทยาลัยในการเป็นฐานการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม และนำไปสู่การพัฒนาบุคคล ชุมชน และสังคมอย่างยั่งยืน เป็นมหาวิทยาลัยเชิงพุทธเพื่อสังคมอย่างแท้จริง

ผลการวิจัยจากวัตถุประสงค์ที่ 3 พบว่า ผลการประเมินผลสัมฤทธิ์และเสนอแนวทางการพัฒนาไกลในการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐานกลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับความคิดเห็น พบว่า ประสิทธิภาพของกระบวนการพัฒนาอยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา อยู่ในระดับมาก และการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับมาก ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 กลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน โดยภาพรวม

	กลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักพระพุทธศาสนาโดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน	ระดับความคิดเห็น			ลำดับ
		$\bar{x}$	S.D.	แปลค่า	
1	การรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักพระพุทธศาสนา	4.09	0.76	มาก	4
2	การมีส่วนร่วมในกระบวนการบริการวิชาการที่ใช้หลักพระพุทธศาสนา	4.13	0.78	มาก	3
3	ประสิทธิภาพของกระบวนการพัฒนา	4.21	0.76	มาก	1
4	ผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา	4.20	0.77	มาก	2
	รวม	4.16	0.77	มาก	

สำหรับแนวทางการพัฒนาต้องให้ความสำคัญกับกิจกรรมบริการวิชาการ ซึ่งจะช่วยพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และจิตสาธารณะของผู้เข้าร่วมได้ดี พร้อมทั้งส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาด้วยการบูรณาการหลักพุทธธรรม เช่น ไตรสิกขา อริยสัจ 4 และอิทธิบาท 4 อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดด้านนโยบาย ความต่อเนื่องของโครงการ และระบบประเมินผล ดังนั้นควรกำหนดให้การเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมเป็นเป้าหมายหลัก พัฒนาการเรียนรู้อิงพุทธที่เน้นการปฏิบัติจริง เสริมศักยภาพบุคลากรและเครือข่าย และจัดระบบติดตามประเมินผลที่ชัดเจน เพื่อยกระดับบทบาทมหาวิทยาลัยในการสร้างสังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยนักวิจัยจึงนำผลการวิจัยมาอภิปราย ดังต่อไปนี้

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 จากการศึกษากลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน ซึ่งผู้วิจัยสรุปผลจากแบบสอบถามในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคของการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเรียงตามลำดับความคิดเห็น พบว่า ด้านภาพลักษณ์และแรงจูงใจ อยู่ในระดับมาก รองลงมา คือ ด้านงบประมาณและทรัพยากร อยู่ในระดับมาก และด้านผลลัพธ์และความต่อเนื่องของ

โครงการ อยู่ในระดับมาก ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ เสาวลักษณ์ ชัยสุข และคณะ (2566) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาปัจจัยคุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลศูนย์การแพทย์มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง” พบว่า ภาพรวมผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความคิดเห็นข้อมูลปัจจัยคุณภาพการบริการอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ อยู่ในระดับมาก ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ อยู่ในระดับมาก และด้านการเอาใจใส่ อยู่ในระดับมาก เช่นกัน และปัจจัยคุณภาพการบริการมีผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำ ได้แก่ ด้านการให้ความมั่นใจแก่ผู้รับบริการ ด้านความเป็นรูปธรรมของการบริการ และด้านการเอาใจใส่ โดยทุกปัจจัยมีความสำคัญทางสถิติ ดังนั้นควรส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพการบริการโดยอ้างอิงจากผลการศึกษาค้นคว้าความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพการบริการและการกลับมาใช้บริการซ้ำของผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลศูนย์การแพทย์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวงนี้ โดยมุ่งเน้นทุกปัจจัยมีความสำคัญทางสถิติ เพื่อส่งเสริมการกลับมาใช้บริการซ้ำของผู้ป่วยนอกในอนาคต ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ ณัฐิมา แก้วอำไพ และคณะ (2566) ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนากระบวนการแผนปฏิบัติการด้านสาธารณสุข จังหวัดบุรีรัมย์” พบว่า ระบบที่พัฒนาขึ้นเรียกว่า ระบบบริหารแผนปฏิบัติการ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์ (BRO-Action Plan Management System) ประกอบด้วย 1) การกำหนดเป้าหมายร่วมกัน โดยการถ่ายทอดแผนยุทธศาสตร์ด้านสาธารณสุขลงสู่การปฏิบัติ, 2) การจัดทำแผนปฏิบัติการ โดยใช้ระบบ E-Plan, 3) การกำหนดและมอบหมายผู้รับผิดชอบโดยมีผู้จัดการแผนทุกระดับ, 4) การดำเนินการตามแผนปฏิบัติการที่วางไว้ และ 5) การติดตามและประเมินผลผลลัพธ์คือ มีแผนจำนวน 3,106 แผน ร้อยละ 41.50 เป็นแผนงานเชิงกลยุทธ์สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพ ร้อยละ 44.95 แหล่งงบประมาณแผนจากเงินบำรุง ลดความผิดพลาดในการจัดทำแผน ลดการสูญหายของแผนได้ร้อยละ 100 ภาพรวมความพึงพอใจของผู้จัดการแผนต่อระบบอยู่ในระดับมาก พึงพอใจมากที่สุดด้านรูปแบบ สามารถติดตามสถานะของแผนได้ (ร้อยละ 100) ปัจจัยแห่งความสำเร็จคือ ผู้บริหารให้การสนับสนุน การนำเทคโนโลยีมาช่วยในการบริหาร ผู้จัดการแผนช่วยเป็นที่เลี้ยงสร้างความเข้าใจในการจัดทำแผนปฏิบัติการ

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 จากการศึกษาทฤษฎีการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน ซึ่งผู้วิจัยสรุปผลจากแบบสอบถาม และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคของการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พบว่า การบริการวิชาการมีความโดดเด่นด้านการสร้างเครือข่ายชุมชนและหน่วยงานภาครัฐ ตลอดจนการพัฒนาชุมชนต้นแบบผ่านกิจกรรมปฏิบัติธรรม การอบรมเยาวชน และการเผยแพร่หลักธรรมในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการนำแนวคิดพุทธทศวรรษมาประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนและภาพลักษณ์ของมหาวิทยาลัย สะท้อนศักยภาพในการพัฒนามหาวิทยาลัยเชิงพุทธเพื่อสังคม อย่างเป็นรูปธรรม ขณะเดียวกันยังพบข้อจำกัดด้านการสำรวจความต้องการของชุมชนอย่างเป็นระบบในบางพื้นที่ ซึ่งส่งผลให้กิจกรรมบางโครงการยังไม่สามารถตอบสนองบริบทชุมชนได้อย่างเต็มที่ การบริการวิชาการสะท้อนพลังความร่วมมือเชิงเครือข่ายระหว่างมหาวิทยาลัย คณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ และภาคประชาชนอย่างเข้มแข็ง กิจกรรมมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำทางศาสนาและผู้นำชุมชน ควบคู่กับการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

และสันติสุขในสังคม การดำเนินโครงการในลักษณะไม่เก็บค่าใช้จ่ายจากผู้เข้าร่วมช่วยเพิ่มโอกาสการเข้าถึง และสร้างความเชื่อมั่นต่อมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตาม การพึ่งพางบประมาณจากมหาวิทยาลัยเป็นหลักอาจส่งผลกระทบต่อความต่อเนื่องของโครงการในระยะยาว นอกจากนี้ ด้านการบูรณาการการบริการวิชาการกับการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมและประเพณีสำคัญของชุมชน ซึ่งไม่เพียงช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรม แต่ยังเสริมสร้างอัตลักษณ์และภาพลักษณ์ที่ดีของมหาวิทยาลัยสงฆ์ในสายศาสนา สาธารณชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ เต็นนภา อาจฉกรรณ และ ผิน ปานขาว (2567) ได้ศึกษาเรื่อง “การดำเนินงานตามแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลเซกา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ” พบว่า 1. การดำเนินงานตามแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลเซกา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ โดยรวม ภัยด้านอยู่ในระดับมาก เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ 2. ประชาชนที่มีเพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานตามแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลเซกา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ ไม่แตกต่างกัน 3. ประชาชนที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานตามแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลเซกา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ ไม่แตกต่างกัน 4. ประชาชนที่มีอาชีพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานตามแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลเซกา อำเภอเซกา จังหวัดบึงกาฬ ไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ บุญญรัตน์ ม่วงเนย (2565) ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการรับรู้การบริหารจัดการและการปฏิบัติงานเกี่ยวกับงานบริการวิชาการของบุคลากรสายสนับสนุนในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ” พบว่า ภาพรวมระดับการรับรู้การบริหารจัดการเกี่ยวกับงานบริการวิชาการ มีการรับรู้ในระดับปานกลางและภาพรวมระดับการปฏิบัติงานเกี่ยวกับงานบริการวิชาการ มีการปฏิบัติในระดับเบื้องต้น และผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการรับรู้การบริหารจัดการเกี่ยวกับงานบริการวิชาการ มี 3 ปัจจัย ได้แก่ ตำแหน่ง หน่วยงานที่สังกัดและระดับการศึกษา ส่วนปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อระดับการปฏิบัติงานเกี่ยวกับงานบริการวิชาการ มี 1 ปัจจัย คือตำแหน่ง สรุปได้ว่า บุคลากรในตำแหน่งนักวิเคราะห์นโยบายและแผน มีระดับการรับรู้สูงกว่าตำแหน่งนักวิชาการคอมพิวเตอร์ แต่ทั้ง 2 ตำแหน่งไม่มีความแตกต่างจากตำแหน่งอื่น บุคลากรในสำนักพัฒนาเทคโนโลยีเพื่ออุตสาหกรรม (TD) มีระดับการรับรู้สูงกว่าสำนักพัฒนาเทคนิคศึกษา (ITED) และสถาบันสหกิจศึกษาและพัฒนาสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ไทย-เยอรมัน (TGDE) โดยที่สถาบันนวัตกรรมเทคโนโลยีไทย ฝรั่งเศส (TFI) มีระดับการรับรู้ไม่แตกต่างกับหน่วยงานอื่นในด้านระดับการศึกษา พบว่า บุคลากรที่มีการศึกษาระดับปริญญาเอก มีระดับการรับรู้ในระดับสูง ส่วนระดับปริญญาโท ปริญญาตรี และต่ำกว่าปริญญาตรี มีระดับการรับรู้ในระดับปานกลาง แต่ไม่มีความแตกต่างกัน ส่วนในด้านของระดับการปฏิบัติงาน พบว่า ไม่มีความแตกต่างกันเมื่อจำแนกตามตำแหน่ง จากผลการวิจัยนี้ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานการให้บริการวิชาการ ควรให้มีการอบรมจากผู้มีประสบการณ์หรือผู้เชี่ยวชาญ และในส่วนงานต้องมีการอธิบายชี้แจงแนวทางการดำเนินงานให้กับบุคลากรที่ปฏิบัติหน้าที่ต่าง ๆ และเกิดศักยภาพในการรองรับงานบริการวิชาการของบุคลากรสายสนับสนุนในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือต่อไปในอนาคต

จากผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 การประเมินกลไกการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน พบว่าโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่ารูปแบบและกระบวนการดำเนินงานมีความเหมาะสมและสามารถตอบสนองต่อเป้าหมายการพัฒนาผู้เข้าร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะด้านประสิทธิภาพของกระบวนการพัฒนาและผลลัพธ์จากการมีส่วนร่วมในกระบวนการ ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนว่าการออกแบบกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วม การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการบูรณาการหลักพุทธธรรม ช่วยส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิดและพฤติกรรมอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ พระเด่นชัย ยโสธโร (สุขทิพัฒน์) และอุทัย กมลศิลป์ (2568: 303-314) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการพัฒนาตนของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด” พบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมเป็นการช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมชาตของชีวิตการพัฒนาคุณธรรม การฝึกฝนจิตใจให้มีสติและสมาธิ รวมถึงการปฏิบัติตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา เป็นการพัฒนาในด้านจิตใจและพฤติกรรม ซึ่งจะช่วยให้มีชีวิตที่มีคุณค่าและสามารถอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุขและสงบ

องค์ความรู้จากการวิจัย

การวิจัยเรื่องการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ คือ การสังเคราะห์แนวคิดและกระบวนการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมในรูปของ “ระบบการเรียนรู้เชิงพุทธ” ที่เชื่อมโยงภารกิจของมหาวิทยาลัยเข้ากับการพัฒนามนุษย์และชุมชนอย่างเป็นองค์รวม ไม่ใช่การดำเนินกิจกรรมบริการวิชาการแบบแยกส่วนหรือเฉพาะกิจดังที่เคยปรากฏในอดีต สามารถนำเสนอเป็นภาพองค์ความรู้ ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์กรความรู้จากการวิจัย
(ที่มา: สุพจน์ แก้วไพฑูรย์, 2568)

จากภาพองค์กรความรู้ผู้วิจัยสามารถสรุปแต่ละองค์ประกอบได้ดังนี้

1. การยกระดับบทบาทของการบริการวิชาการ (Enhancing the role of academic services) คือ การยกระดับบทบาทของการบริการวิชาการจาก “กิจกรรมเสริม” ไปสู่การเป็น “กลไกหลัก” ในการพัฒนาปัญญาและคุณธรรม โดยพบว่าการบริการวิชาการสามารถทำหน้าที่เป็นพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัย คณะสงฆ์ และชุมชน ซึ่งเอื้อต่อการเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง อันสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนาที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงมากกว่าการเรียนรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว
2. การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการบริการวิชาการ (Integrating Buddhist principles with academic services) คือ การบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับกระบวนการบริการวิชาการในเชิงโครงสร้างอย่างเป็นระบบ โดยการนำหลักไตรสิกขามาใช้เป็นกรอบการพัฒนามนุษย์ ทำให้เห็นชัดว่าการเสริมสร้างคุณธรรม (ศีล) การพัฒนาจิตใจและสติ (สมาธิ) และการพัฒนาความคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา (ปัญญา)

เป็นกระบวนการที่เกี่ยวพันกันและต้องดำเนินไปพร้อมกัน ขณะเดียวกัน การใช้วิจัย 4 เป็นกรอบคิดในการวิเคราะห์ปัญหาและออกแบบกิจกรรมบริการวิชาการ ช่วยให้การดำเนินงานมีทิศทางชัดเจนและสอดคล้องกับบริบทจริงของชุมชน

3. การพัฒนาโมเดลการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนา (Developing a model for fostering wisdom and morality based on Buddhist principles) คือ การพัฒนาโมเดลการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนาโดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน ซึ่งเป็นโมเดลเชิงระบบที่เชื่อมโยงปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ผลลัพธ์ และกลไกการติดตามประเมินผลเข้าไว้ด้วยกัน โมเดลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความสำเร็จของการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง หากแต่ขึ้นอยู่กับความสอดคล้องของนโยบาย การสนับสนุนจากผู้บริหาร การมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านระบบประเมินผล

4. การเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรม (Fostering wisdom and morality) คือ การเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมสามารถประเมินผลได้ในเชิงกระบวนการและเชิงผลลัพธ์ ไม่จำกัดอยู่เพียงการวัดผลเชิงปริมาณ โดยการประเมินควรครอบคลุมการเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติ พฤติกรรม และการดำเนินชีวิตของผู้เข้าร่วม รวมถึงผลกระทบต่อความเข้มแข็งของชุมชนและบทบาทของมหาวิทยาลัยเชิงพุทธในระยะยาว ซึ่งเป็นมุมมองใหม่ที่จะช่วยขยายกรอบการประเมินผลการบริการวิชาการในสถาบันการศึกษา

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้อยู่ที่การสร้างกรอบแนวคิดและโมเดลเชิงพุทธที่ทำให้การบริการวิชาการกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน องค์ความรู้นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบนโยบาย การพัฒนาหลักสูตร การดำเนินงาน บริการวิชาการ และการประเมินผลในมหาวิทยาลัยสงฆ์และสถาบันการศึกษาที่มุ่งพัฒนามนุษย์และสังคมตามแนวทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีความโดดเด่นด้านการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชน คณะสงฆ์ และหน่วยงานภาครัฐ รวมถึงการพัฒนาชุมชนต้นแบบผ่านกิจกรรมปฏิบัติธรรม การอบรมเยาวชน และการเผยแพร่หลักธรรมในชีวิตประจำวัน โดยมีการนำแนวคิดพุทธทศวัตกรรมมาประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับผลิตภัณฑ์ชุมชนและเสริมภาพลักษณ์มหาวิทยาลัย สะท้อนศักยภาพการพัฒนาเป็นมหาวิทยาลัยเชิงพุทธเพื่อสังคม อย่างไรก็ตาม ยังพบข้อจำกัดด้านการสำรวจความต้องการของชุมชนอย่างเป็นระบบและการพึ่งพางบประมาณจากมหาวิทยาลัยเป็นหลัก ซึ่งอาจกระทบต่อความต่อเนื่องของโครงการในระยะยาว แต่โดยรวมกิจกรรมช่วยเสริมสร้างศักยภาพผู้นำ คุณธรรม จริยธรรม สันติสุข และการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีผลการวิจัยเชิงปริมาณเป็นส่วนสนับสนุนข้อสรุป คือ ประเมินผลสัมฤทธิ์และเสนอแนวทางการพัฒนากลไกในการเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมตามหลักพุทธศาสนา โดยใช้การบริการวิชาการเป็นฐาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยจากผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยจึงนำมาเป็นแนวทางในการให้ข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1) ควรพัฒนากลไกระดับนโยบาย โดยกำหนดให้การเสริมสร้างปัญญาและคุณธรรมเป็นเป้าหมายหลักของการบริการวิชาการอย่างชัดเจน พร้อมทั้งกำหนดตัวชี้วัดที่สะท้อนผลลัพธ์เชิงคุณภาพและผลกระทบต่อผู้เรียน ชุมชน และสังคมในระยะยาว นโยบายดังกล่าวควรเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์และพันธกิจของมหาวิทยาลัยเชิงพุทธอย่างเป็นรูปธรรม

2) ควรพัฒนากลไกเชิงกระบวนการเรียนรู้ โดยออกแบบกิจกรรมบริการวิชาการให้ยึดหลักพุทธธรรมเป็นฐานคิดสำคัญ อาทิ การใช้ไตรสิกขาเป็นกรอบการพัฒนาคนุชย์อย่างเป็นองค์รวม การประยุกต์อริยสัจ 4 เป็นกระบวนการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ และการใช้อธิปไตย 4 เป็นพลังขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมและความต่อเนื่องของโครงการ กิจกรรมควรเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน และการสร้างพื้นที่เรียนรู้ร่วมกันระหว่างมหาวิทยาลัยและสังคม

3) ควรพัฒนาศักยภาพบุคลากรและภาคีเครือข่ายให้มีความพร้อมในการดำเนินงานบริการวิชาการเชิงพุทธ ทั้งในด้านความรู้ทางวิชาการ ทักษะการจัดการโครงการ การทำงานร่วมกับชุมชน และการประเมินผลเชิงคุณภาพ ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับคณะสงฆ์ หน่วยงานภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรท้องถิ่น เพื่อร่วมกันออกแบบและขับเคลื่อนกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่อย่างแท้จริง

4) ควรพัฒนากลไกการติดตามและประเมินผลอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดกระบวนการประเมินที่ครอบคลุมทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการดำเนินโครงการ เน้นการประเมินการเปลี่ยนแปลงด้านปัญญา คุณธรรม และพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม รวมถึงผลกระทบต่อชุมชนในระยะยาว ผลการประเมินควรถูกนำไปใช้ในการปรับปรุงรูปแบบการดำเนินงานและพัฒนานโยบายอย่างต่อเนื่อง

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

1) ด้านบุคลากร ควรได้รับการพัฒนาทักษะในการบริหารจัดการโครงการบริการวิชาการอย่างเป็นระบบ รวมถึงแรงจูงใจและการให้คุณค่าผลงานบริการวิชาการอย่างชัดเจน

2) ด้านงบประมาณและทรัพยากร งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรสำหรับการดำเนินงานบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรมีอย่างเพียงพอเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมในเชิงคุณภาพและความต่อเนื่อง

3) ด้านนโยบายและการบริหารจัดการ ควรมีลักษณะเป็นกรอบกว้าง มีการกำหนดเป้าหมายตัวชี้วัด และแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมถึงการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติยังขาดแผนงานและกลไกสนับสนุนที่เป็นรูปธรรม ทำให้การดำเนินงานบริการวิชาการไม่สามารถสะท้อนเจตนารมณ์ของนโยบายได้อย่างครบถ้วน นอกจากนี้ ควรมีการวางแผน การกำกับติดตาม และการประเมินผลโครงการบริการวิชาการให้เกิดเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ มีกระบวนการบริหารโครงการส่วนใหญ่เน้นการดำเนินงานตามระเบียบมากกว่าการพัฒนาคุณภาพและผลลัพธ์ที่เกิดกับชุมชน

4) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่าย การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีเครือข่ายในการดำเนินงานบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรเปิดเป็นประชาคม โดยชุมชน

ส่วนใหญ่ให้มีส่วนร่วมในกระบวนการวางแผน การตัดสินใจ และการประเมินผลโครงการ นอกจากนี้ในด้านภาคีเครือข่าย ควรการสร้างและพัฒนาความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และองค์กรชุมชนอย่างเป็นระบบ

5) ด้านผลลัพธ์และความต่อเนื่องของโครงการ ผลลัพธ์ของโครงการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรสะท้อนผลกระทบเชิงคุณภาพต่อชุมชนและสังคมให้ชัดเจน รวมถึงระบบการติดตามและประเมินผลโครงการหลังการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

6) ด้านภาพลักษณ์และแรงจูงใจ ภาพลักษณ์ของการบริการวิชาการของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยควรเป็นที่รับรู้ในวงกว้าง ทั้งในระดับชุมชนและหน่วยงานภายนอก ควรมีการประชาสัมพันธ์และการสื่อสารผลการดำเนินงานยังขาดความต่อเนื่องและรูปแบบที่หลากหลาย ในด้านแรงจูงใจ ควรส่งเสริมให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานบริการวิชาการมีแรงจูงใจทั้งในเชิงวัตถุและเชิงคุณค่า ได้รับการยกย่อง เชิดชูเกียรติ และการให้ผลตอบแทนต่อผลงานบริการวิชาการที่ชัดเจน

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2554). ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องมาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554, *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่มที่ 128 ตอนพิเศษ 47 ง วันที่ 25 เมษายน 2554.
- กานดา พูนลาภทวี. (2554). *การวิจัยเพื่อพัฒนาวิชาชีพทางการศึกษา: แนวคิดสู่การปฏิบัติ เล่มที่ 3 การวิจัยและพัฒนาทางการศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา.
- ณัฐิมา แก้วอำไพ, มณฑิชา เจนพานิชทรัพย์ และธนวัฒน์ นรารัมย์. (2566). การพัฒนาระบบบริหารแผนปฏิบัติการด้านสาธารณสุข จังหวัดบุรีรัมย์. *รายงานการวิจัย*. บุรีรัมย์: สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดบุรีรัมย์.
- เด่นนภา อัจฉกรรณ์ และ ผิน ปานขาว. (2567). การดำเนินงานตามแผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนตำบลเขกา อำเภอกะลา จังหวัดบึงกาฬ. *วารสารวิชาการไทยวิจัยและการจัดการ*, 5(2), 28-29.
- ธนา นิลชัยโกวิทย์. (2551). *หนังสือรวบรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551 เรื่องจิตตปัญญาศึกษา การศึกษาเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญญรัตน์ ม่วงเนย. (2565). การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อระดับการรับรู้การบริหารจัดการและการปฏิบัติงานเกี่ยวกับงานบริการวิชาการของบุคลากรสายสนับสนุนในมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี พระจอมเกล้าพระนครเหนือ. *รายงานการวิจัย*. สำนักพัฒนาเทคนิคการศึกษา: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ.
- พระเด่นชัย ยโสธโร (สุขพิพัฒน์) และอุทัย กมลศิลป์. (2568). บูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในการพัฒนาตนของนักศึกษาระดับอุดมศึกษาในจังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 10(1), 303-314.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2565). *แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*

- ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570). พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา. (2564). *กระบวนการบริการวิชาการ สถาบันวิจัยและพัฒนา. คู่มือปฏิบัติงาน (ฉบับปรับปรุง ครั้งที่ 5).*
- รัตน์ะ บัวสนธ์. (2554). *การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครสวรรค์: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ริมปิงการพิมพ์.*
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2553). *คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2553. กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์.*
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน). (2554). *คู่มือการประเมินคุณภาพ ภายนอกกรอบสาม (พ.ศ. 2554-2558) ระดับอุดมศึกษา ฉบับสถานศึกษา (แก้ไขเพิ่มเติม พฤศจิกายน 2554). กรุงเทพมหานคร: ออฟเซ็ทการพิมพ์.*
- สุพักตร์ พิบูลย์และคณะ. (2552). *เอกสารประกอบการอบรมหลักสูตรการวิจัยและพัฒนาทางวิชาการ. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.*
- เสาวลักษณ์ ชัยสุข และคณะ. (2566). *การศึกษาปัจจัยคุณภาพการบริการที่ส่งผลต่อการกลับมาใช้บริการซ้ำของผู้ป่วยนอก โรงพยาบาลศูนย์การแพทย์มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง. รายงานการวิจัย. เชียงราย: มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง.*
- องอาจ นัยวัฒน์. (2554). *การออกแบบการวิจัย: วิธีการเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพและผสมผสานวิธีการ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*